

Torah from Around the World

Rabbi Zoetra bar Tovja zei dat Rav heeft gezegd:

‘Als God bidt, zegt Hij: Laat het Mijn wil zijn dat Mijn barmhartigheid Mijn toorn overwint, en dat Mijn barmhartigheid het wint van de andere eigenschappen waardoor Israël gestraft wordt, en dat Ik Mij tegenover Mijn kinderen gedraag met Mijn eigenschap van barmhartigheid, en dat Ik voor hen in het krijt tred en daarbij de mate van striktheid van de wet beperk’.

Talmoed Bavli, Berachot 7a

Sjabbat 11 april 2020 / 17 Niesan 5780, 3de dag Pesach, Sjemot/Exodus 33:12 - 34:26

Tanach blz. 179 - 181

2de sefer: Dewarim/Deuteronomium 10:12 - 19

Tanach blz. 372 - 373

Haftara: Jechezkeel/Ezechiël 37:1 - 14

Tanach blz. 1114 - 1115

vertaler: Jochanan Belinfante

Commentaar: *Rabbin dr. Lance J. Sussman, leider van de Reform Joodse Gemeente Keneseth Israël, Elkins Park, Pennsylvanië, Verenigde Staten.*

Oorspronkelijke Engelse tekst: <https://reformjudaism.org/learning/torah-study/chol-hamoid-pesach/13-middot-god-ethical-and-so-are-we>

De 13 middot: God is ethisch, dus wij ook

De speciale Tora-lezing van Chol HaMoëd Pesach, de Sjabbat die valt in de Pesach-week, is Sjemot/Exodus 33:12 - 34:26. Daarin vinden we de 'dertien middot', of wel de 'attributen (eigenschappen, hoedanigheden, red.) van God'. (Sjemot 34:6-7)

Maimonides volgt het vroege midrasj-werk *Sifré* en stelt dat je deze passage beter de *dertien d'rachiem*, 'de dertien wegen' van God zou kunnen noemen: of, nog beter, wegen die wij kunnen omarmen om net als God te zijn. Het is immers niet mogelijk God te 'kennen', noch vanuit het radicale monotheïsme van het Jodendom, noch vanuit het perspectief van de meeste stromingen binnen de filosofie. Daarom wenden voorstanders van zowel positieve als negatieve theologie* zich tot Sjemot 34:6-7 als basis voor een werkbare joodse theologie over God.

Het is belangrijk waar de dertien attributen in de tekst van de Tora staan. Zij verschijnen meteen na het verhaal over het Gouden Kalf. Als hij ziet wat het volk deed tijdens zijn afwezigheid, smijt Mosjé de eerste twee stenen tafelen weg. Er volgt een bestraffing van de schuldige Leviëten en een algemene plaag kastijdt het volk. Pas daarna gaat Mosjé weer terug naar de Berg Sinaï en maakt een tweede stel tafelen. De Eeuwige, zo zegt de Tora, gaat voor Mosjé langs en verkondigt: „Adonai, Adonai, El rachoem we chanoen, erech apajiem w'ra chsed w'emet, notseer chesed La'allafiem, nosé avon wa'fescha, w'cha'ta'a we'naké, Eeuwige, Eeuwige, een God, barmhartig en genadig, lankmoedig en groot in gunst en waarheid, Die gunst bewaart voor de duizendsten (geslachten), die misdaad vergeeft en ontrouw en zonde (...).”(Sjemot 34:6-7)

Het meest opmerkelijke van deze passage is de nadruk op het ethische. God wordt niet heilig genoemd of veeleisend of bezitterig. Integendeel, God beschrijft Zichzelf hier in de eerste plaats als een ethisch wezen. Het zou zelfs nog preciezer zijn God in deze passage 'het Ethische Wezen' te noemen of misschien: de ethische bodem van al het zijn. De God van de middot is ook een universele God, met universele gedragsnormen voor alle mensen. De God van de middot beschrijft Zichzelf niet als de God die de Hebreeuwse slaven uit Egypte bevrijdde, maar liever als een God voor alle mensen die de behoefte voelen te streven om

zoals God te zijn; zij hebben als doel hun aard te vervullen als geschapen naar het beeld van de Ene en Enige God. Misschien wordt de God van het tweede stel tafelen daarom in één midrasj afgebeeld als gehuld in een talliet, „zoals een *sjaliach tsiboer*” (leider van het gebed); op die manier wordt het specifiek joodse in deze belangrijke passage gehandhaafd.

In het begin van haar ontwikkeling stelde de Reform Beweging dat de essentie van het Jodendom ethisch was. Het belang van rituelen, etniciteit, mystieke ervaringen en dergelijke werd van minder waarde geacht. Het Jodendom was een ethisch monotheïsme dat geloofde in de Gouden Regel: het nastreven van gerechtigheid en nederigheid. De profeten werden geprezen als ethici en sociale activisten. Hun nationalisme werd minder belangrijk geacht of genegeerd. De kabbala werd afgewezen als irrationeel en vol bijgeloof. Het Jodendom, om het eigentijds te zeggen, ging helemaal over het ‘Vaderschap van God’ en de ‘broederschap van de mensen’.

De herinterpretatie van het Jodendom als ethisch monotheïsme door de Reform Beweging was in hoge mate gebaseerd op een selectieve lezing van de Duitse, idealistische filosoof Immanuel Kant (1724-1804). Die stond zeer kritisch tegenover georganiseerde religie. Net als Kant zagen de leiders van de Reform Beweging de ethiek als een kwestie van plicht. Maar anders dan Kant bleven de meesten van hen volledig theïstisch, en ervan overtuigd dat de Joden het uitverkoren volk zouden blijven, teneinde de wereld via de moraliteit te leiden naar verlossing. Eén dissident, Felix Adler, zoon van de Reform rabbijn Samuel Adler, wees zowel God als de joodse etniciteit af. Hij richtte zich uitsluitend op de moraliteit en richtte in 1876 de Ethical Culture Society op.

Later in de 19de eeuw werd de bestudering van Kants filosofie nieuw leven ingeblazen door Hermann Cohen (1842-1918). Cohen was zoon van een chazzan en had gestudeerd aan het Joodse Theologische Seminarie van Breslau. Hij zou tot rabbijn worden opgeleid, maar verruilde dat voor de studie filosofie. Uiteindelijk combineerde hij beide belangstellingen en werd een van de belangrijkste moderne filosofen van het Jodendom.

In 1873 was Cohen uitgenodigd om les te geven aan de Universiteit van Marburg. Drie jaar later werd hij gepromoveerd tot hoogleraar en hij bleef daar tot 1912. Als gerespecteerde leraar en vruchtbare auteur transformeerde Cohen Marburg tot het middelpunt van Neo-Kantiaanse Studies. Zoals Moses Mendelssohn voor hem, raakte Cohen snel betrokken bij de

intellectuele verdediging van het Jodendom. In 1879 reageerde hij op aanvallen door de nationalistische historicus Heinrich von Treitschke, die beweerde dat Joden weigerden te assimileren tot Duitsers. Hij bekritiseerde ook de immigratie van Oost-Europese Joden naar Duitsland. Cohen, daarentegen, geloofde diepgaand in de mogelijkheid tot het samengaan van het Jodendom en de Duitse cultuur.

Vier jaar later werd Cohen opgeroepen om in een rechtszaak te getuigen tegen een antisemitische leraar die beweerde dat Joden gebonden waren door de Tora en de Talmoed om met andere Joden op een ethische wijze om te gaan, maar dat het Jodendom toestond niet-Joden te bedriegen. Cohen weerlegde de aanklacht en beweerde dat God en de Joden „houden van de vreemdeling” en dat de eenheid van de mensheid het ultieme doel is; een eenheid die een spiegeling is van de eenheid van de Ene God. Het Jodendom, leerde Cohen, gelooft dat man en vrouw collega's zijn (van God, red.) bij het Scheppingswerk.

In 1912 verhuisde Cohen naar Berlijn, waar hij les gaf aan het Rabbijnen Seminarie van de *Hochschule für die Wissenschaft des Judentums*. Daar werkte hij aan een van zijn belangrijkste boeken, *Die Religion der Vernunft aus den Quellen des Judentums (Religion of Reason from the Sources of Judaism)*, gepubliceerd in 1919. Daarin toonde hij diepgaander de verbanden tussen het Jodendom en de Kantiaanse morele filosofie aan. Het werk van Cohen beïnvloedde vervolgens het denken van Leo Baeck, de leidende Duitse Reform rabbijn van de 20ste eeuw; van Franz Rosenzweig, een leidende figuur in de moderne joodse filosofie; en van Martin Buber, de schrijver van *Ik en Gij*, een van de belangrijkste religieuze teksten van de moderne tijd. Net als zijn leraar keurde Rosenzweig het Zionisme af, als het tegenovergestelde van de universalistische messiaanse hoop die het Jodendom de mensheid biedt, terwijl Baeck en Buber mogelijkheden vonden om het joodse nationalisme te omarmen. Joseph B. Soloveitchik (1903-1993), een van de belangrijkste Amerikaanse orthodoxe rabbijnen van de 20ste eeuw en een vooraanstaand hoogleraar Talmoed aan de Yeshiva Universiteit in New York, werd ook diepgaand beïnvloed door Hermann Cohen.

Tegenwoordig is het belangrijk om Hermann Cohen te zien als de intellectuele brug, die het 'ethische' en het 'monotheïstische' in het hedendaagse Liberale Jodendom met elkaar verbindt. Dit geldt niet alleen met betrekking tot onze persoonlijke ethiek, maar ook met betrekking tot de sociale ethiek en het streven naar wat wij *tikoen olam* (werken aan herstel

van de wereld, red.) noemen. Ook al is die term ontleend aan een mystieke bron, de term is geworteld in het profetische streven van het Jodendom en herinnert aan de ethisch-religieuze lessen van Herman Cohen.

Misschien drukte Cohen zich het duidelijkst uit toen hij schreef: „Ik kan niet van God houden zonder mijn gehele hart te wijden aan het leven voor mijn medemens, zonder mijn gehele ziel te wijden aan het beantwoorden aan alle spirituele neigingen in de wereld om mij heen, zonder dat ik al mijn kracht wijd aan deze God in Zijn betrekkingen tot de mens.” (Louis P. Pojman, Michael Rea, *Philosophy of Religion: An Anthology*, 2015, blz. 58) Hoe kunnen wij dit verheven doel bereiken? Misschien door de dertien middot in de sidra van deze week opnieuw te lezen en deze te maken tot onze weg op aarde, als individuen en als deel van de heilige, in een Verbond met God gebonden, joodse gemeenschap.

* Positieve theologie stelt dat Gods eigenschappen kunnen worden benoemd, negatieve theologie ontkent dat en stelt dat er geen eigenschappen aan de Eeuwige zijn toe te schrijven.